

Bruggen slaan

Een onderzoek naar de ontwikkeling van maatschappelijk- en politiek
antiracisme in de jaren 80 en de jaren 10

Bachelor scriptie Geschiedenis

Faculteit Geesteswetenschappen

Universiteit Utrecht

Nana A. M. Fordjour

N.A.M.Fordjour@students.uu.nl

Eerste beoordelaar: dr. Marloes Beers

Datum

Woordenaantal: 10036

De onenigheid over de definitie van racisme leidt niet alleen tot maatschappelijk, maar ook tot wetenschappelijk debat. De twee kampen staan lijnrecht tegenover elkaar. De politiek speelt een sleutelrol in het bevorderen van een vruchtbaar gesprek tussen de twee. Echter lijkt het erop dat maatschappelijk antiracisme een andere ontwikkeling heeft doorgemaakt dan politiek antiracisme, waardoor de twee niet meer met elkaar in contact staan. Deze scriptie poogt dit te onderzoeken aan de hand van de vraag: in hoeverre heeft politiek antiracisme eenzelfde soort ontwikkeling doorgemaakt als maatschappelijk antiracisme tussen de jaren 80 en de jaren 10?

Alana Lentin onderscheidt twee soorten antiracisme die in deze scriptie worden aangeduid als traditioneel en kritisch antiracisme. De twee zijn voorzien van een eigen visie op racisme. In de traditionele visie wordt antiracisme gezien als één van de kernwaarden van de liberale democratie, waarin racisme staat voor extreme gevallen zoals de holocaust of gewelddadige aanvallen op mensen met een andere afkomst. Kritisch antiracisme ziet racisme als een product van de onderdrukkende regimes uit het verleden dat zich uit als een dagelijkse praktijk. Antiracisme bestaat hierdoor uit een strijd voor bewustwording van de racistische structuur zoals ingebed in de Nederlandse samenleving.

Om de ontwikkeling van maatschappelijk antiracisme op systematische wijze te kunnen vergelijken met de ontwikkeling van politiek antiracisme, is in hoofdstuk twee een theoretisch kader ontwikkeld. Van de belangrijkste antiracistische organisaties van de jaren 80 en de jaren 10 zijn drie specifieke punten in kaart gebracht: (1) de historische inbedding van de organisatie, (2) de visie op racisme en (3) de belangrijkste speerpunten. In hoofdstuk 3 en 4 zijn specifieke debatten vervolgens gemeten aan de uitkomsten van hoofdstuk 2.

Uit de analyse bleek dat de maatschappelijk antiracisme en politiek antiracisme zich in de jaren 80 op dezelfde lijn bevonden. Hans Janmaat maakte afkeurende reacties los door te appelleren aan de collectieve herinnering van de Tweede Wereldoorlog. In de jaren 10 toont de Kamer een meer versplinterd beeld. Uitdager Geert Wilders krijgt reacties van verschillende aard. Daarnaast wordt er vrijwel niet meer gesproken over racisme.

Deze scriptie heeft aangetoond dat de ontwikkeling van maatschappelijk en politiek antiracisme niet dezelfde vorm aan heeft genomen in de afgelopen 40 jaar. Hierdoor staat de politiek niet meer in contact met maatschappelijk antiracisme, waardoor het een vruchtbaar gesprek in de maatschappij niet weet te bevorderen. Het doel van dit onderzoek was het creëren van bewustzijn over de desorganisatie van maatschappelijk en politiek antiracisme zodat de twee elkaar beter kunnen begrijpen en nader tot elkaar kunnen komen.

Inhoudsopgave

Inleiding.....	5
Theoretische inbedding.....	6
Methode.....	7
Hoofdstuk 1.....	10
1.1 De Anne Frank Stichting.....	10
1.2 Stichting Nederland wordt beter (Zwarte Piet is racisme).....	11
Hoofdstuk 2.....	14
2.1 De Nederlandse politiek in de jaren 80.....	14
2.2 Algemene Politieke Beschouwingen (11, 12 en 13 oktober 1983).....	15
2.3 Interpellatie-Janmaat over ongeregelheden tijdens een congres van de Centrumpartij (17 mei 1984).....	16
2.4 Verklaring.....	17
Hoofdstuk 3.....	19
3.1 De Nederlandse politiek in de jaren 10.....	19
3.2 Algemene Politieke Beschouwingen (21 en 22 september 2016).....	20
3.3 Debat naar aanleiding van het voorstel Zwarte Piet-wet (16 februari 2017).....	21
3.4 Verklaring.....	23
Conclusie.....	24
Literatuurlijst.....	26

Inleiding

Volgens Denker des Vaderlands Daan Roovers staat de Nederlandse bevolking vandaag de dag onder opiniedruk. Hiermee doelt de filosoof op de druk om jezelf sterk te positioneren in het debat over maatschappelijke problematiek, waardoor het gematigde geluid overschreeuwd wordt door extremen. Roovers schrijft: 'met name over de multiculturele samenleving, migranten, Zwarte Piet of het klimaat is het moeilijk om genuanceerd te zijn.'¹ Zowel de multiculturele samenleving als migratie en de Zwarte Piet-discussie raken aan een probleem dat evengoed hedendaags als historisch is, namelijk racisme. Het Nederlandse racismedebat wordt inderdaad gekenmerkt door extremen: politicus Sylvana Simons, die zich inzet tegen racisme, ontvangt doodsb bedreigingen; Antiracisten belagen de rechts georiënteerde politicus Thierry Baudet vanwege zijn standpunten. Vanuit het midden komt weinig commentaar; Ben je niet voor, dan ben je tegen.

De polarisatie in het maatschappelijke racismedebat wordt gevoed door de verschillende opvattingen die bestaan over wat racisme is, en niet is. Deze definitiekwestie wordt niet alleen in de maatschappelijke arena uitgevochten maar ook in het academische veld. Antropologe Gloria Wekker maakte in 2016 met het boek "Witte onschuld" veel kritiek los.² In het boek staat de paradox van het Nederlandse zelfbeeld centraal. Hierbij gaat het, zo schrijft Wekker, om de ontkenning van discriminatie op basis van ras of racialisatie, in combinatie met het Nederlandse diepgewortelde racisme en de xenofobie. Historica Diennek Hondius sluit zich hierbij aan en schetst het historische verloop van de Europese verhouding tot ras. Hondius stelt: 'current race relations in Europe are the product of centuries rather than decades, the complicated heritage of hardly acknowledged and little-known colonial and postcolonial European histories.'³ Academics die zich aansluiten bij dergelijke *critical race approaches* gaan uit van nieuw-, neo- of cultureel-racisme.⁴ Het hoofdargument is hier dat hedendaags racisme, ondanks zijn nieuwe vorm, een product en continuering is van de ideologie van vroegere onderdrukkende regimes. Hiermee wordt bedoeld dat hedendaags racisme nog altijd leidt tot uitsluiting van specifieke groepen.⁵ De nieuw-racistische stroming gaat uit van de racialisatie van minderheden, waarbij hen een bepaalde identiteit met bijbehorende kenmerken wordt toebedeeld. De vijandigheid tegenover migranten met voornamelijk een islamitische achtergrond maakt zo ook deel uit van dit racisme. Racisme manifesteert zich binnen deze stroming op basis van culturele aspecten, zoals religie, maar creëert evengoed een realiteit van uitsluiting en onderdrukking.

In contrast positioneert socioloog Herman Vuijsje zich met zijn boek "Zwartkijkers" uit 2018 lijnrecht tegenover Wekker en Hondius.⁶ Volgens Vuijsje wordt het Nederlandse racismedebat gekenmerkt door generalisatie en overdrijving. Zijn boek gaat niet over het racisme in Nederland, maar over het *vermeende* racisme in Nederland. Niet alles is racisme, is het punt dat Vuijsje probeert te maken. Ook Hans Siebers, socioloog, waarschuwt voor de opvatting van de denkers binnen de nieuw-racistische stroming. In zijn uitgebreide recensie van het boek "Dutch Racism", een verzameling van 22 werken over racisme in Nederland, schrijft Siebers het volgende: 'Claims van validiteit en continuïteit van racisme kunnen alleen overeind worden gehouden door

¹ Daan Roovers, 'Wie geeft de microfoon aan de gematigde stem?', *De Volkskrant*, 19 april 2019.

² Gloria Wekker, *Witte onschuld. Paradoxen van kolonialisme en ras* (Amsterdam 2017).

³ Diennek Hondius 'Black Dutch voices. Reports from a country that leaves racism unchallenged', in: Philomena Essed en Isabel Hoving, *Dutch racism* (Amsterdam 2014), 273-293, aldaar 276.

⁴ Bijvoorbeeld: Philomena Essed en Sandra Trienekens, 'Who wants to feel white?' *Race, Dutch culture and contested identities*, *Ethnic and Racial Studies* 31 (2008) 1, 52-72.

⁵ Etienne Balibar, 'Es gibt keinen Staat in Europa: Racism and politics in Europe today', *New Left Review* 186 (1991) 5, 5-19.

⁶ Herman Vuijsje, *Zwartkijkers* (Amsterdam 2018).

het begrip zo op te rekken dat elke vorm van uitsluiting waar migranten mee te maken kunnen krijgen eronder valt.⁷ Hierin staat eenzelfde oprekking van de definitie van racisme centraal als in het boek van Vuijsje. Volgens deze auteurs en de aanhangers van dit gedachtengoed bestaat er wel racistisch geweld in Nederland maar moet, bijvoorbeeld, de uitsluiting van mensen met een migratieachtergrond op de arbeidsmarkt hier niet onder geschaard worden. Dit is volgens aanhangers van dit gedachtengoed een belediging zijn voor de echte slachtoffers van racisme, bijvoorbeeld de omgekomen joden in de holocaust Vuijsje en Siebers scharen onderscheid tussen Nederlanders met en zonder een migratieachtergrond onder de noemers: “culturalisme”, “cultureel essentialisme” of “cultureel fundamentalisme”, wat staat voor het idee dat er fundamentele culturele verschillen bestaan tussen etnische groepen, die als zodanig bekritiseerd mogen worden.⁸

De maatschappij verdeelt zich in het racismedebat langs dezelfde lijnen. Zij die zich hardmaken voor hedendaags racisme in haar nieuwe vorm kunnen het niet eens worden met zij die racisme zien als een historische praktijk: de holocaust of de slavernij. De twee kampen staan tegenover elkaar en een gesprek is vrijwel onmogelijk. In de bevordering van dit noodzakelijke gesprek speelt de politiek een sleutelrol. Het belang van politici in bewustwording over dergelijke problematiek werd door de Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie in 1998 benadrukt in het rapport over Nederland. Zij schrijven onder het kopje bewustmaking het volgende:

ECRI onderstreept dat de politici een belangrijke rol spelen: zij moeten zich verzetten tegen de verleiding te bezwijken voor druk van extreem-rechtse sentimenten en moeten weigeren de schuld voor de economische en sociale problemen bij minderheden te leggen.

Deze scriptie zet vraagtekens bij de huidige verhouding tussen maatschappij en politiek met betrekking tot het racismedebat, en daarmee bij de potentie van de politiek om dit debat in goede banen te leiden en naar vruchtbare oplossingen te kunnen werken. De centrale vraag is: in hoeverre heeft politiek antiracisme eenzelfde soort ontwikkeling doorgemaakt als maatschappelijk antiracisme?

Theoretische inbedding

Antiracisme bestuderen om racisme te onderzoeken lijkt in de eerste instantie omslachtig, maar in de verhouding tussen de twee gebeurt iets interessants; Niemand wil een racist zijn, maar niet iedereen wil een antiracist zijn. 80 duizend antiracisten liepen in 1992 mee in de jaarlijkse antiracisme demonstratie; op 23 maart 2019 waren dat er nog maar 80 duizend. Wat is er gebeurd? De hypothese die in deze scriptie wordt gesteld is dat de afname van steun van de antiracisembeweging in Nederland een direct gevolg is van de discussie over de definitie van racisme.

Volgens Alana Lentin, socioloog, kan het discours van antiracisme niet begrepen worden zonder begrip van de *public political culture*. De publieke politieke cultuur is een concept dat voortkomt uit een visie op de specifieke kenmerken van democratische samenlevingen.⁹ Het gaat om een verzameling elementen van het politieke denken die geassocieerd worden met het idee

⁷ Hans Siebers, ‘De pot verwijt de ketel... Hoe antiracisme de analyse van racisme een slechte dienst bewijst’, *Sociologie* 12 (2016) 2, 225-230, aldaar 228.

⁸ Hans Siebers en Marjolein Dennissen, ‘Is it cultural racism? Discursive exclusion and oppression of migrants in the Netherlands’ *Current Sociology* 63 (2015) 3, 470-489.

⁹ Alana Lentin, *Racism and Anti-racism in Europe*, London (2004), 2.

van de moderne Westerse staat.¹⁰ Lentin baseert zich op werk van John Rawls, vooraanstaand politiek filosoof, voor haar uitwerking van dit concept. Ze schrijft:

What is central to my reinterpretation of Rawls's certainly very different intentions, is his depiction of the origins of these rules in a publicly shared understanding of the tenets of a public political culture: 'It is assumed that citizens in a democratic society have at least an implicit understanding of these ideas as shown in everyday political discussion, in debates about the meaning and ground of constitutional rights and liberties, and the like' (ibid.:5).¹¹

De verhouding tussen deze ideeën, die inherent zijn aan de publieke politieke cultuur, en antiracisme bevindt zich volgens Lentin in de relatie tussen de twee. Lentin onderscheidt twee verschillende relaties in het antiracisme discours: een relatie van nabijheid en een relatie gekenmerkt door afstand tot de publieke politieke cultuur.¹²

De eerste relatie, die van nabijheid, ziet antiracisme als deel van de liberale ideeën die centraal staan in publieke politieke cultuur, zoals democratie, gelijkheid, solidariteit en vrijheid. In dit geval is antiracisme inherent aan de ideologie van de democratische Europese natiestaat. De historische strijd tegen racisme, zoals de anti-slavernij beweging en de overwinning van het Nazisme, worden geïncorporeerd in het antiracistisch gedachtengoed in nabijheid tot publieke politieke cultuur.¹³ In deze scriptie zal dit discours van antiracisme *traditioneel* antiracisme worden genoemd.

Hiertegenover impliceert een associatie van antiracisme met emancipatie of verzet een afstand tot publieke politieke cultuur. Lentin schrijft:

Far from supposing an extension of rights and freedoms, democratic political thought is regarded as existing in an historically ambivalent relationship with their parallel denial to certain groups, known as 'inferior races'. Anti-racism in this view necessarily contains a critique of modern nation-state histories, which are as much narratives of colonialism, fascism, Nazism and the suppression of immigrants' rights as they are those of universal suffrage, the defence of human rights and the suppression of totalitarianism.¹⁴

In andere woorden bestaat de kritiek op publieke politieke cultuur binnen dit gedachtengoed uit het idee van een zekere historische medeplichtigheid aan het moderne fenomeen van racisme. Daarnaast staat het belang van zelforganisatie van antiracisme door de daadwerkelijke potentiële slachtoffers van racisme in deze visie centraal.¹⁵ Deze visie op antiracisme wordt in dit onderzoek kritisch antiracisme genoemd.

Methode

De twee discourses betreffende antiracisme organiseren zich in hun verschillende relaties tot publieke politieke cultuur. In hoofdstuk één van dit onderzoek wordt de ontwikkeling van naoorlogs Nederlands antiracisme in de maatschappij in kaart gebracht. Hieruit zal blijken dat de dominante zienswijze van antiracisme is verschoven van traditioneel antiracisme naar kritisch antiracisme. Om dit in kaart te brengen worden de twee belangrijkste antiracisme organisaties uit

¹⁰ Lentin, *Racism and Anti-racism in Europe*, 2.

¹¹ Lentin, *Racism and Anti-racism in Europe*, 2.

¹² Ibidem, 2-3.

¹³ Ibidem, 3.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem, 3-4.

zowel de jaren 80, de Anne Frank Stichting, als de jaren 10, stichting Nederland wordt beter, onderzocht op drie punten: de historische inbedding van de organisatie, hun visie op racisme en de belangrijkste speerpunten die zij nastreven. De eerste deelvraag: welke ontwikkeling maakte het maatschappelijke antiracistische gedachtegoed door tussen 1980 en het heden, zal dit hoofdstuk sturen. Hieruit zal het theoretisch kader voor hoofdstuk twee en drie opgebouwd worden.

Hoofdstuk twee en drie vormen de kern van dit onderzoek. Om op systematische wijze te onderzoeken in hoeverre de politiek eenzelfde soort ontwikkeling heeft doorgemaakt wordt voor dezelfde twee periodes onderzocht hoe er op politici die door publiek en politiek bestempeld werden als racist gereageerd werd in Kamerdebatten. Hiervoor is gekozen omdat dit collega politici een uitgelezen kans geeft om antiracisme te ventileren. Vervolgens wordt onderzocht in hoeverre politiek antiracisme overeenkomt met maatschappelijk antiracisme op de drie hierboven genoemde punten. In hoofdstuk twee staat de periode 1982-1986 centraal en in hoofdstuk drie wordt 2012-2017 bestudeerd.

De keuze voor deze specifieke jaren is tweeledig. Ten eerste: de tijden overlappen met Kabinet Lubbers I en kabinet Rutte II. Het is aannemelijk dat de samenstelling, koers en verhoudingen in de Tweede Kamer ten tijden van een specifiek kabinet weinig veranderen. Ten tweede werd aan het begin van de jaren 80 duidelijk dat gastarbeiders niet meer terug zouden keren naar het land van herkomst, waardoor voor het eerst voorzichtig kritiek werd geuit op migranten in de Nederlandse politiek. Kritiek van eenzelfde aard is vandaag de dag sterk vertegenwoordigd in de Tweede Kamer.

De eerste politicus die werd bestempeld als racist voor zijn kritiek op migratie en integratie was Hans Janmaat (1934-2002). Zijn partijen, eerst de Centruumpartij (CP) en later de Centrum Democraten (CD) waren de eerste in Nederland die werden gezien als extreemrechts.¹⁶ Voor de uitspraak: 'Als de CD aan de macht komt schaffen we de multiculturele samenleving af' werd Janmaat veroordeeld tot een gevangenisstraf van vier weken.¹⁷ Hoewel de partijen waarvan Janmaat voorman is geweest kleine spelers waren in de politieke arena, namen de grote partijen weldegelijk de moeite om iets van hem te vinden. Hij werd in de Kamer dan ook veelal beschuldigd van racisme en het aanzetten tot vreemdelingenhaat.

Een andere welbekende politicus die ook meermaals als racist bestempeld werd is Geert Wilders. Zijn partij, de Partij voor de Vrijheid (PVV), zit sinds 2006 in de Tweede Kamer. In kabinet Rutte I maakte de PVV deel uit van het gedoogkabinet. In kabinet Rutte II was de PVV één van de grootste oppositiepartijen met een bezit van vijftien zetels. In 2014 werd er maar liefst 6474 keer aangifte gedaan tegen Wilders door zijn welbekende uitspraak: '...willen jullie, in deze stad en in Nederland, meer of minder Marokkanen?'¹⁸ Door tegenstanders van de politicus werd deze uitspraak ontvangen als zeer racistisch.

In hoofdstuk twee en drie wordt de reactie van politieke actoren tegenover uitspraken die als racistisch werden gezien gemeten aan de twee antiracisme bewegingen. De analyse baseert zich op vier specifieke debatten. Hiervoor zijn allereerst de *Handelingen* van de Tweede Kamer van zowel 1983-86 als 2012-2017 geraadpleegd. Ten eerst wordt van beide periodes de Algemene

¹⁶ Justus Uitermark, *Dynamics of power in Dutch integration politics. From accommodation to confrontation* (Amsterdam 2012), aldaar 78.

¹⁷ Charlotte Brand, 'De Tweede Kamer en de omgang met Hans Janmaat, politicus in de periferie', in: Jan Willem Brouwer, Peter van der Heiden en Jan Ramakers (red.), *Politiek als passie. Twaalf opmerkelijke naoorlogse Kamerdebatten* (Nijmegen 2007), Jan de Vetten, *In de ban van goed en fout. De bestrijding van de Centruumpartij en de Centrumdemocraten (80-1998)* (Amsterdam 2016), aldaar 136.

¹⁸ Volkskrant redactie, Wilders laat publiek scanderen: 'Wij willen minder Marokkanen', *De Volkskrant*, 20 maart 2014.

Politieke Beschouwing van één kabinetsjaar bestudeerd. Dit is een jaarlijks debat dat georganiseerd wordt om de kabinetsplannen te bespreken. Het debat krijgt veel media-aandacht, waardoor politici de kans aangrijpen om punten die voor hun partij van belang zijn aan de orde te brengen. In het kader van dit onderzoek is het interessant om te analyseren hoe er in één de belangrijkste debatten van het jaar gesproken wordt over racisme. Daarnaast is ervoor gekozen een debat te analyseren waarin de uitdagers of hun partij een beslissende rol speelden. Voor de jaren 80 wordt het interpellatiedebat geïnitieerd door Janmaat bestudeerd. Deze werd aangevraagd vanwege een geweldpleging bij een partijcongres van de CP. In dit debat maken de Kamerleden gebruik van de mogelijkheid om hun mening over de opvattingen van de CP te geven. Voor periode twee zal het debat over een wetsvoorstel van de PVV, de Zwarte Piet-wet, geanalyseerd worden.

Uit dit onderzoek zal blijken in hoeverre de maatschappij en politiek met betrekking tot hun visie op antiracisme met elkaar overeenkwamen in specifieke debatten. Wil de politiek in staat zijn de sleutelrol die zij vervullen in dit debat succesvol uit te kunnen voeren is een sterke verbintenis met de maatschappij essentieel.

Hoofstuk 1

De ontwikkeling van het maatschappelijk antiracisme

De maatschappelijke ontwikkeling van het antiracistische gedachtengoed in Nederland staat in dit hoofdstuk centraal. Op basis van de bespreking van de belangrijkste antiracistische bewegingen van de jaren 1980 en de jaren 2010, de Anne Frank Stichting en Nederland wordt beter, wordt het theoretisch kader opgebouwd aan de hand waarvan de Kamerdebatten in de volgende hoofdstukken gemeten zullen worden. De organisaties worden op drie punten bestudeerd: (1) de historische inbedding van de beweging, (2) de visie op racisme en (3) de belangrijkste speerpunten van de beweging. De bevindingen die hieruit volgen vormen het antwoord op de deelvraag één: welke ontwikkeling maakte het maatschappelijke antiracistische gedachtengoed door tussen 1980 en het heden?

1.1 De Anne Frank Stichting

De Anne Frank Stichting werd, als het ware uit noodzaak, in 1957 opgericht. Het Achterhuis, waarin de familie Frank in de Tweede Wereldoorlog ondergedoken had gezeten, werd in dit jaar bedreigd met de sloop. Er richtte zich een comité op om geld in te zamelen zodat het Achterhuis behouden kon worden.¹⁹ Dit resulteerde in de oprichting van de Anne Frank Stichting, met als primair doel het in stand houden van het Achterhuis. Hiernaast was het belangrijkste streven van de organisatie het uitdragen van de idealen van Anne Frank. In de eerste instantie ging het daarbij om de inspirerende boodschap 'waaruit hoop voor de toekomst en geloof in de mensheid sprak'.²⁰ Eva Rensman, historicus, gaat in "De Anne Frank Stichting en haar lessen uit de Tweede Wereldoorlog" uit 1995, uitgebreid in op hoe er met verloop van tijd op verschillende manieren invulling werd gegeven aan 'de idealen van Anne Frank'.²¹ Wel, zo stelt Rensman, bleef de verbintenis met de Tweede Wereldoorlog altijd constant; 'Hij diende als een negatieve inspiratiebron voor de stichting'.²² Het bestaansrecht en de legitimiteit van de Anne Frank Stichting moet historisch dan ook ingebed worden in de Nederlandse collectieve herinnering aan de oorlog. De holocaust dient als duistere achtergrond waartegen de stichting zich afzet, een bijna onomstreden doel.

In het eerste decennium na oprichting bleef de stichting nadrukkelijk neutraal op politiek en religieus front. In de loop van de jaren wilde de Anne Frank Stichting echter steeds vaker een kritische houding ten aanzien van de maatschappij propageren, een verandering die doorgezet werd in de jaren 70.²³ De stichting begon zich meer te richten op het bestrijden van racisme en het wegnemen van de voedingsbodem ervoor. Als gevolg van de opkomst van extreemrechtse partijen in verschillende EU landen aan het begin van de jaren 80 kwam het accent vervolgens te liggen op het bestrijden van wat destijds door de stichting "neofascisme" werd genoemd.²⁴ Volgens historicus Jan de Vetten speelde ook hier de analogie met de aanloop naar de Tweede Oorlog een belangrijke rol. Hij schrijft:

¹⁹ Eva Rensman, 'De Anne Frank Stichting En Haar Lessen Uit De Tweede Wereldoorlog, 1957-1994', *Vakgroep Geschiedenis Der Universiteit Utrecht* (Utrecht 1995).

²⁰ Rensman, *De Anne Frank Stichting*, 3.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, 2-3.

²³ *Ibidem*, 18.

²⁴ De Vetten, *In de ban van goed en fout*, 181-182.

Net als toen in Duitsland was er in het begin van de jaren tachtig in Nederland een economische crisis, kritiek op de democratie en toenemend racisme. De tijd leek rijp voor een herleving van het fascisme, wellicht in een andere vorm. Door op tijd in actie te komen zou volgens de stichting een herhaling kunnen worden voorkomen: '[J]uist uit de "voorzichtige" beginperiode van het nazibewind [moeten] de lessen getrokken [...] worden voor het heden.'

Het bestrijden van racisme en rechtsextremisme was in de jaren 80 de belangrijkste activiteit van de stichting. Rensman schrijft dat bijna alle afdelingen ervoor werden ingezet.²⁵

De Anne Frank Stichting legde geen officieel statement af met betrekking tot wat racisme voor hen precies inhield. Toch kan uit het sterke verband met de herinnering aan het racistische regime van Nazi-Duitsland de conclusie getrokken worden dat de Anne Frank Stichting er een traditionele visie op racisme op nahield. Een dergelijke visie wordt gekenmerkt door de betrekking op de historische strijd tegen racisme, en de democratische noodzaak hiervan. Dit staat in lijn met de doelen van de Anne Frank Stichting, die dan ook regelmatig haar zorgen uitte over de democratie. Dat Janmaats CP een legale partij was noemde Kniesmeijer, 'een zwakgebod van de democratie'.²⁶ Volgens de Anne Frank Stichting behoorden minderheden in een échte democratie beschermd te worden en dat moest zelfs boven het recht op vrijheid van meningsuiting staan.²⁷

In de jaren 70 en 80 was de Anne Frank Stichting uitgegroeid tot een belangrijke informant in de vorming van publieke en politieke opinie over racisme. Er waren wat andere antidiscriminatie bureaus actief, maar pas aan het begin van de jaren 90 werden veel van deze organisaties opgericht. De Anne Frank Stichting had, met name in de eerste helft van de jaren 80, veel invloed.²⁸ Joke Kniesmeijer, prominent lid van stichting, was actief bij de Partij van de Arbeid en maakte deel uit van de commissie-Stuivering, welke in 1982 was ingesteld om advies te geven over hoe men in de Kamer om moest gaan met de opkomst van de CP.²⁹ Hiernaast boog de stichting zich over lespakketten, ingezonden brieven, tentoonstelling en spande ze zelfs een kort geding aan tegen het Wetenschappelijk Bureau van de Centrum Partij.³⁰ Na 1986 veranderde de koers van de stichting enigszins omdat de CP niet meer in de Kamer zat. Daarnaast ontvingen ze regelmatig kritiek van politieke spelers over, met name, de hoge frequentie van hun waarschuwingen.³¹ Hierdoor verloor de Anne Frank Stichting haar invloedrijke positie en maakte ze plaats voor andere antiracisme organisaties.

De belangrijkste speerpunten van de organisatie in de jaren 80 kunnen worden samengevat in de volgende drie: (1) de inspirerende idealen van Anne Frank in leven houden, (2) het bestrijden van racisme en de voedingsbodem hiervoor en (3) het bestrijden van neofascisme (rechtsextremisme).

1.2 Stichting Nederland wordt beter (Zwarte Piet is racisme)

Het hedendaagse antiracisme organiseert zich in een andere vorm dan in de jaren 80. kritische gesprekken en ontmoetingen vinden plaats, maar vooral Facebook en andere sociale media zijn belangrijke verzamelaars voor sociale bewegingen.³² De Zwarte Pieten discussie is volgens de academicus Philemona Essed het meest duidelijke voorbeeld van 'de toegenomen discussie in

²⁵ Rensman, De Anne Frank Stichting, 54.

²⁶ In: ibidem, 62.

²⁷ Ibidem.

²⁸ De Vetten, *In de ban van goed en fout*, 181.

²⁹ Rensman, De Anne Frank Stichting, 57.

³⁰ De Vetten, *In de ban van goed en fout*, 185.

³¹ Ibidem, 182-183.

³² John Downing, *Radical media. Rebellious communication and social movements* (Californië 2000).

Nederland over discriminatie, racisme en stereotiepe opvattingen.³³ De “Zwarte Piet is racisme” Facebook krijgt 22,1 duizend *likes*, veruit de meeste van de antiracistische pagina’s. Deze Facebookpagina wordt beheerd door stichting Nederland wordt beter. Deze organisatie richt zich op ‘een toekomst zonder racisme en uitsluiting’ en streeft ernaar zichzelf op te heffen in 2025, in de hoop dat dit doel dan behaald is.³⁴

De Zwarte Pieten discussie, die al jaren sluimerde, barste rond 2012 los. Een belangrijke katalysator hiervoor was de arrestatie van kunstenaar Quinsy Gario. Het kunstproject van Gario richtte zich op het beschilderen van shirts met de tekst “Zwarte Piet is racisme”, om vervolgens met honderden mensen de dialoog aan te gaan.³⁵ Op 12 november 2011, tijdens de intocht van Sinterklaas, werd Gario met de harde hand opgepakt voor het dragen van één van zijn T-shirts. Het filmpje dat hiervan gemaakt werd ging *viral* en wakkerde niet alleen het protest van andere activisten en voorstanders aan, maar ook van de grote tegenpartij; ‘De geest was nu echt uit de fles en ging niet meer terug.’³⁶

De hedendaagse vorm van antiracisme hanteert een bredere definitie van racisme dan het traditioneel antiracisme. Onder het kopje informatie is op de Facebookpagina “Zwarte Piet is racisme” het volgende te lezen:

Many believe that racism is something only practiced by racists, but racism comes in many more forms than clearly visible verbal and physical violence. It is not just a collection of individual acts, but also something embedded in society that we (often unknowingly) accept and contribute to. Zwarte Piet is an example of this.³⁷

Racisme gaat in dit geval niet alleen om extreme gevallen zoals de holocaust of de slavernij, maar ook over subtielere vormen van onderdrukking, zoals ongelijke kansen op de arbeidsmarkt en Zwarte Piet. Hieronder valt ook het idee dat de Islam – waaraan in de maatschappij specifieke culturele eigenschappen worden toegekend – niet verenigbaar is met de Westerse normen en waarden.³⁸ De advocaten van deze vorm van antiracisme zijn dan ook voornamelijk de kinderen van Nederlanders met een migratieachtergrond, opgegroeid en geschoold in Nederland.³⁹

In 1984 bracht Essed “Alledaags racisme” uit, het boek wat op de kaart zette als de grondlegger van de visie op racisme die hedendaags antiracisme beheerst. In het boek schrijft Essed dat het idee dat: ‘de aanduiding ‘racistisch’ alleen gereserveerd zou zijn voor mensen die openlijke haat, agressie en vijandigheid tegen zwarte mensen [...] ten toon spreiden’ een veel gemaakte vergissing is.⁴⁰ Racisme zit diepgeworteld in de samenleving en is een praktijk die veelal zonder verkeerde intenties uitgevoerd wordt, ook door politici. Dit is het gedachtengoed waarop academici zoals de eerder genoemde Wekker en Hondius hun werk bouwen en waar antiracisme activisten hun demonstraties op baseren. Deze visie op racisme is in overeenstemming met het kritisch antiracisme: waarbij de superioriteit van de witte bevolking over inferieure groepen – en hun mogelijkheid tot zelforganisatie – centraal staat.

Stichting Nederland wordt beter heeft drie doelen gesteld die zij voor 2025 willen behalen. Deze zullen voor deze scriptie gelden als hun belangrijkste speerpunten. Allereerst zetten zij zich

³³ Philomena Essed, *Alledaags racisme* (Amsterdam 1984, heruitgave 2017) 12.

³⁴ <https://www.nederlandwordtbeter.nl>, geraadpleegd op 1 juni 2019.

³⁵ <https://zwartepietisracisme.tumblr.com>, geraadpleegd op 1 juni 2019.

³⁶ Essed, *Alledaags racisme*, 12.

³⁷ <https://www.facebook.com/zwartepietisblackface>, geraadpleegd op 1 juni 2019.

³⁸ Fatima El-Tayeb, *European others: Queering ethnicity in postnational Europe* (Minnesota 2011), xxviii.

³⁹ Essed, *Alledaags racisme*, 12.

⁴⁰ Essed, *Alledaags racisme*, 59.

in voor educatie over het koloniale- en slavernijverleden. Dit onderwerp wordt weinig tot niet behandeld in het educatieve systeem van Nederland. De stichting hoopt deze onderwerpen vast onderdeel te maken van het curriculum. Het tweede punt betreft Zwarte Piet. De stichting streeft naar een inclusief Sinterklaasfeest, waarin Zwarte Piet plaats zal maken voor Piet. Ten slotte wordt gefocust op het realiseren van een nationale herdenking van het koloniale- en slavernijverleden. De drie punten zijn bij uitstek politiek omdat het aanpassen van educatie, een verbod op Zwarte Piet en het organiseren van nationale vieringen allemaal door de politiek goedgekeurd of uitgevoerd moeten worden.

Antiracisme in Nederland heeft een grote ontwikkeling doorgemaakt. Dit is niet verrassend met oog op veranderingen in geopolitieke structuren in de wereld, zoals grote vluchtelingenstromen, 9/11 en de IS-aanslagen op Europees grondgebied. In Nederland oefent het idee over het gevaar waarin de traditionele nationale identiteit zich bevindt en het alsmaar strengere integratiebeleid invloed uit op de publieke opinie over minderheden. Stichtingen zoals de Anne Frank Stichting verzorgen nog steeds lespakketten met als doel het beter informeren van jongeren op het gebied van discriminatie, racisme en gelijke rechten, maar de echte antiracistische strijd speelt zich hier niet meer af. Veelal online wordt de strijd gestreden, met een verscheidenheid aan actoren en een bredere visie op racisme.

Tabel 1: Anne Frank Stichting en Nederland wordt beter in kaart

	1986-1989: Anne Frank Stichting	2012-2017: Stichting Nederland wordt beter
Historische inbedding	Product van de Tweede Wereldoorlog.	Product van de emancipatie van Nederlanders met een migratieachtergrond.
Visie op racisme	<u>Traditioneel</u> antiracisme; Racisme <u>was</u> <u>holocaust</u> en <u>slavernij</u> . Racisme <u>is</u> geweldpleging op raciale gronden.	Kritisch antiracisme; Racisme <u>is</u> institutioneel en diepgeworteld in dagelijkse praktijken. Zwarte piet <u>is</u> racisme.
Speerpunten	<ol style="list-style-type: none"> 1. De idealen van Anne Frank in leven houden 2. Het bestrijden van racisme 3. Het bestrijden van heroplevend fascisme 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Educatie over het koloniale- en slavernijverleden 2. Afschaffing van Zwarte Piet 3. Nationale herdenking van het koloniale- en slavernijverleden

Hoofstuk 2

Politiek antiracisme ten tijde van kabinet Lubbers I (1982-1986)

Hoofdstuk twee heeft de Anne Frank Stichting onderzocht op drie punten: de historische inbedding, de visie op racisme en de belangrijkste speerpunten van de organisatie. Om te ondervinden in hoeverre de politiek op één lijn zat met de Anne Frank Stichting wordt in twee Kamerdebatten gezocht naar mogelijke overeenkomsten op de bovenstaande drie punten. Om een correct beeld te krijgen van de Kamerdebatten is het eerst van belang om ze te voorzien van de nodige context. Er wordt ingegaan op de politieke cultuur en samenstelling van het kabinet om vervolgens de sociaal geaccepteerde houding jegens buitenlanders en het beleid daaromtrent in kaart te brengen.

2.1 De Nederlandse politiek in de jaren 80

Na de beëindiging van overgangskabinet-van Agt III vormde op 4 november 1982 zich kabinet-Lubbers I, met aan kop de christendemocraat Ruud Lubbers. Het kabinet bestond uit het Christen-democratisch Appèl (CDA) en de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie (VVD), die met 81 zetels een aanzienlijke meerderheid in de kamer hadden.⁴¹ Historicus Carla Hoetink bestudeert in haar boek “Macht der gewoonte” de parlementaire cultuur van Nederland. Hoetink stelt dat de politiek ten tijde van kabinet-Lubbers I gekenmerkt werd door een stijl van ‘nieuwe zakelijkheid’.⁴² Deze zakelijke, pragmatische stijl kwam voort uit de sociale onrust die destijds heerste in de maatschappij; Nederland kreeg te maken met een zware economische crisis die vanuit de maatschappij een roep om effectief beleid genereerde.⁴³ Het kabinet richtte zich dan ook voornamelijk op bezuinigingen en het herstel van werkgelegenheid. De PvdA werd de grootste partij van het land, met maar liefst 47 zetels. Omdat een samenwerking tussen de Partij van de Arbeid (PvdA) en het CDA of de VVD niet haalbaar werd geacht kwam de partij in de oppositie terecht. De rest van de Kamer bestond uit kleine partijen met één tot zes zetels, waarvan het grootste deel vandaag de dag niet meer bestaat.⁴⁴

Aan het begin van de jaren 80 wordt voor het eerst een “minderhedenbeleid” opgesteld, de voorloper van het huidige integratiebeleid.⁴⁵ Voorafgaand aan de jaren 80 ging de politiek ervan uit dat de arbeidsmigranten die in de jaren 50 en 60 naar Nederland waren gekomen na een aantal jaar zouden terugkeren naar hun moederland. Toen eind jaren 70 bleek dat dit niet had geval was besloot men het minderhedenbeleid in leven te roepen. Dit beleid was gericht op enerzijds sociaaleconomische emancipatie en anderzijds sociaal-culturele-ontwikkeling.⁴⁶ Anders dan in het integratiebeleid bestond er in dit beleid veel ruimte voor ontwikkeling van ‘eigen cultuur, taal en religie’.⁴⁷ Hoewel van migranten wordt geacht te participeren in de Nederlandse samenleving worden culturele verschillen gezien aanwinst in de maatschappij. Socioloog Fleur Slegers schrijft:

⁴¹ https://www.parlement.com/id/vh8lnhronvw5/kabinet_lubbers_i_1982_1986, geraadpleegd op 3 juni 2019.

⁴² Carla Hoetink, *Macht der gewoonte. Regels en rituelen in de Tweede Kamer na 1945* (Amsterdam 2018), aldaar 423.

⁴³ Hoetink, *Macht der gewoonte*, 421-425.

⁴⁴ https://www.parlement.com/id/vh8lnhronvw5/kabinet_lubbers_i_1982_1986, geraadpleegd op 3 juni 2019.

⁴⁵ Jan Willem Duyvendak en Rally Rijkschroeff, ‘De bronnen van het integratiebeleid’ *Sociologische Gids* 51 (2004), 3-17, aldaar 6-7.

⁴⁶ Duyvendak en Rijkschroeff, ‘De bronnen van het integratiebeleid’, 7.

⁴⁷ Duyvendak en Rijkschroeff, ‘De bronnen van het integratiebeleid’, 7.

Nederland wordt in de jaren tachtig binnen de politiek door de overgrote meerderheid als een multiculturele samenleving gedefinieerd. Culturele verschillen worden daarbij over het algemeen als een verrijking van de samenleving beschouwd; het multiculturalisme kent veel voorstanders.⁴⁸

Cultuurverschillen worden nog niet als probleem gezien en behalen de politieke agenda amper. Het dominante discours kenmerkt zich dan ook door tolerantie en voorzichtigheid met betrekking tot wat men wel en niet kan zeggen over minderheden.⁴⁹

De Tweede Kamer was zichtbaar ontdaan toen Janmaat met één zetel de Tweede Kamer in kwam. Hoetink schrijft:

Terwijl een grimmige menigte najaar 1982 op het Binnenhof luid demonstreerde tegen Janmaats komst, lukte het de Kamer maar moeilijk haar kalmte te bewaren. Leden van de CPN, PvdA en PPR hadden antifacistische en antidiscrimantie badges opgespeld. Voorzitter Dolman had merkbaar moeite zich niet direct door Janmaat op de kast te laten jagen.⁵⁰

Het ethnocentrische program van de CP wekte weerzin op bij het establishment. Het program vertoonde nationalistische trekken en was erg kritisch ten opzichte van immigratie. De CP stelde dat Nederland geen immigratieland kon zijn vanuit economisch perspectief. Daarnaast zou massale immigratie leiden tot sociaal-culturele spanningen.⁵¹ De oplossing hiervoor was remigratie, wat inhoudt dat immigranten terugkeren naar hun land van herkomst.⁵²

2.2 Algemene Politieke Beschouwingen (11, 12 en 13 oktober 1983)

De Algemene Beschouwingen zijn elk jaar één van de belangrijkste debatten. In 1982 werden ze niet gehouden omdat de begroting was opgesteld door demissionair kabinet-van Agt III. In de Beschouwingen van de hierop volgende kabinetsjaren is gezocht naar het gebruik van de woorden "racisme", "racist" en "racistisch", zodat het meest relevante debat bestudeerd zou worden. In de Beschouwingen van 1983 komen deze woorden maar liefst 48 keer voor. In het jaar hierna kwamen ze 20 keer en in 1985 nog maar vier keer. Dit is geen onverwachte ontwikkeling. In 1984 werd Janmaat geroyeerd uit de CP, waardoor de partij niet meer als een bedreiging werd gezien.⁵³ Voorafgaand aan het debat hadden verscheidene collegae-Kamerleden aangegeven de omstreden positie van Janmaat openlijk te willen afkeuren. Dit maakt dit debat uitermate geschikt om te onderzoeken op welke manier de Nederlandse politiek antiracisme ventileerde en in hoeverre dit in lijn stond met de benadering van de Anne Frank Stichting.

Interessant genoeg besteedde de PvdA geen aandacht aan vraagstukken die met racisme of de opkomst van de CP te maken hebben. Dit is opvallend omdat het juist de PvdA was die de eerdergenoemde commissie-Stuivering in leven riep en het meest aandacht besteedde aan hoe de CP zo effectief mogelijk bestreden kon worden.⁵⁴ Fractievoorzitter van het CDA, Bert de Vries, ging wel in op deze onderwerpen, en benadrukte zelfs de belangrijke rol van de politiek hierin:

⁴⁸ Fleur Slegers, *In debat over Nederland: veranderingen in het discours over de multiculturele samenleving en nationale identiteit* (Amsterdam 2007), 16.

⁴⁹ Slegers, *In debat over Nederland*, 17.

⁵⁰ Hoetink, *Macht der gewoonte*, 426.

⁵¹ De Vetten, *In de ban van goed en fout*, 44-45.

⁵² *Ibidem*, 45.

⁵³ De Vetten, *In de ban van goed en fout*, 278.

⁵⁴ De Vetten, *In de ban van goed en fout*, 67.

Ik heb grote zorgen als ik zie hoe de spanningen in de samenleving toenemen; [...] hoe minderheidsgroepen in toenemende mate als zondebok worden aangewezen. Juist als spanningen toenemen, behoort het verantwoordelijkheidsbesef van politieke en maatschappelijke leiders ook toe te nemen.⁵⁵

Vervolgens stelde de Vries dat deze spanningen niet opgelost zouden worden door een 'gezamenlijke kruistocht op de Centrum Partij', maar slechts door goed beleid.⁵⁶ Deze opmerking leidde tot een interessante woordenwisseling tussen Janmaat en de Vries, waarin Janmaat de Vries verzocht aan te geven wat volgens hem racisme is. De Vries ging bij wijze van beantwoording in op: '...de noodzaak om de positie van deze nieuwe medeburgers in onze samenleving extra te beschermen.'⁵⁷

Hiernaast waren het met name de kleine partijen op links die in de aanval tegen Janmaat gingen. Zo begon Fred van der Spek van de Pacifistisch Socialistische Partij (PSP) zijn betoog met een citaat vanuit het interbellum, waarna hij zei: 'U denkt allicht dat ik een hedendaags racist citeer, maar dan hebt u het mis, mijnheer de Voorzitter. Het is een citaat van 46 jaar geleden, uit 1937 [...]. Het heeft een merkwaardige actualiteit.'⁵⁸ Vervolgens stelde van der Spek dat racisme te maken had met superioriteitsgevoel van witte Nederlanders, de stigmatisering van buitenlanders door hun komst uit ontwikkelingsgebieden en een angst voor de toekomst in tijden van economische crisis.⁵⁹ Ook Ina Brouwer, Communistische Partij van Nederland (CPN), maakte een vergelijking met de Tweede Wereldoorlog:

De werkelijk [sic] is dat anno 1983 aan een joodse vrouw kan worden gevraagd: 'Sara, ben jij nog hier?'. De werkelijkheid is dat een Antilliaanse jongen door een racist is vermoord en dat buitenlanders het gevoel hebben, te moeten vluchten.⁶⁰

Vervolgens riep Brouwer op tot een geheel verbod op organisaties die racisme en fascisme propageerden.⁶¹ Cathy Ubels van de Evangelische Volkspartij (EVP) nam eenzelfde soort positie in en verbaasde zich over de heropleving van racisme in het land waar 4 mei zo'n belangrijke dag is.⁶² Ze vervolgde door zich af te vragen: 'Regering, wat doet gij als schild voor de zwakken?'⁶³

In de Algemene Beschouwingen van dit jaar werd regelmatig teruggeblikt op de Tweede Wereldoorlog. De zetel van de CP deed de gevestigde partijen de noodzaak voelen om zich duidelijk uit te spreken tegen racistische ideologie.

2.3 Interpellatie-Janmaat over ongeregeldheden tijdens een congres van de Centruumpartij (17 mei 1984)

In mei 1984 werd een partijcongres van de CP brute wijze verstoord. Demonstranten zouden traangas hebben gebruikt en er was een schot gelost. Dit was niet uitzonderlijk; Radicale antifascisten protesteerde meermaals op gewelddadige wijze tegen de CP onder het motto van 'de

⁵⁵ *Verlag der handelingen van de Tweede Kamer der Staten Generaal 1983-1984*, 306.

⁵⁶ *HTK 1983-1984*, 306.

⁵⁷ *Ibidem*, 308-309.

⁵⁸ *Ibidem*, 328.

⁵⁹ *Ibidem*, 329.

⁶⁰ *Ibidem*, 338.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*, 352.

⁶³ *Ibidem*.

strijd tegen verrechtsing en fascisme'.⁶⁴ Janmaat had een debat aangevraagd op basis van ernstige bezorgdheid 'over de schending van het grondrecht van vrijheid van vergadering in Nederland'.⁶⁵ De meeste partijen grepen deze mogelijkheid echter aan om juist hun kritiek op Janmaat te uitten.⁶⁶

Zo stelde Jan Krajenbrink van het CDA dat zij de CP met kracht zouden bestrijden, om vervolgens zijn waardering voor de Anne Frank Stichting uit te spreken: 'Daarom ook ben ik blij met de duidelijke en beheerste verklaring die de Anne Frank Stichting heden heeft uitgegeven.'⁶⁷ Deze waardering werd nogmaals benadrukt door Brouwer van de CPN, die stelde dat de stichting de gevoelens van vele antiracisten vertolkte.⁶⁸ Ubels-Veen (EVP) ging hierop door en zei:

Het is dan ook niet voor niets dat juist een instelling als de Anne Frank Stichting waarschuwt voor het gedachtengoed van de Centruumpartij dat een eigen superioriteitsgevoel uitdraagt. Wie zal beter weten dan de Anne Frank Stichting waartoe dat kan leiden?⁶⁹

Uit het antwoord op de vraag die Ubels-Veen hier voorlegde volgt wederom een vergelijking met de Tweede Wereldoorlog. Van der Spek van de PSP spreekt de meest uitgebreide waardering uit:

Het verzet dat de Anne Frank Stichting tegen het groeiende racisme voert, is naar mijn mening een toonbeeld van hoe het moet: met argumenten, met voorlichting, op een buitengewoon positieve manier, principieel tegen gebruik van geweld. Gebruik van hard lichamelijk geweld tegen racisten is dan ook niet de juiste aanpak.⁷⁰

Naast de appreciatie die werd uitgesproken tegenover de stichting kwam ook het nadrukkelijk afkeuren én oproepen tot het bestrijden van racisme veel voor.⁷¹ Elke partij die aan het woord kwam nam de moeite om hier gehoor aan te geven.

Janmaat kreeg overduidelijk weinig bijval met betrekking tot zijn oproep tot een schending van zijn grondrechten. Minister van Binnenlandse Zaken Koos Rietkerk (VVD) oordeelde dan ook dat de er op gepaste wijze was ingegrepen tijdens de geweldpleging.⁷²

2.4 Verklaring

Uit de debatten blijkt dat de Tweede Kamer één front vormde tegenover Janmaat, welke de zeer ongewenste heropleving van racisme en fascisme belichaamde. Beiden debatten tonen een hoge mate van overeenstemming onder de verschillende partijen over het belang van het bestrijden van racisme.

De directe verbinding met de Tweede Wereldoorlog is het belangrijkste kenmerk van de historische inbedding van de Anne Frank Stichting. In de debatten wordt deze verbinding vaak onder de aandacht gebracht. Volgens de Vetten was de holocaust het 'morele ijkpunt – 'dat nooit meer' – geworden'.⁷³ Dit kwam mede door het volwassen worden van de babyboomers in deze

⁶⁴ Jan de Vetten, *In de ban van goed en fout*, 223.

⁶⁵ *HTK*, 1983-1984, 4769.

⁶⁶ De Vetten, *In de ban van goed en fout*, 74.

⁶⁷ *HTK*, 1983-1984, 4771.

⁶⁸ *Ibidem*, 4772.

⁶⁹ *Ibidem*, 4774.

⁷⁰ *Ibidem*, 4773.

⁷¹ *Ibidem*, 4769-4776.

⁷² *Ibidem*, 4796-4770.

⁷³ Jan de Vetten, *In de ban van goed en fout*, 280.

tijd.⁷⁴ De samenleving stond hierdoor zeer afwijzend tegenover heroplevend fascisme en racisme. Dit reflecteerde in zowel maatschappelijk antiracisme als politiek antiracisme.

Met betrekking tot de traditionele visie op racisme die de Anne Frank Stichting erop nahield zijn ook overeenkomstigheden te herkennen. Zo duidt de vergelijking die door Brouwer werd gemaakt – waarin het ging over een geweldpleging op een Antilliaanse jongen – op een nauwere opvatting van racisme als *daadwerkelijk geweld* tegenover minderheden, in plaats van institutionele uitsluiting. De holocaust is racisme en hetgeen dat voorkomen dient te worden, van een mogelijke vorm van alledaags racisme is op dit moment in de politiek nog geen sprake.

De belangrijkste speerpunten worden – met uitzondering van het in leven houden van de idealen van Anne Frank – door politieke speler ook belangrijk geacht. Door bijna alle partijen werd benadrukt dat zowel racisme als fascisme bestreden dienden te worden. De CP was hier de representatie van in de Tweede Kamer en kreeg dan ook te maken met veelvoudig kritiek.

Uit de geanalyseerde debatten blijkt dat de Anne Frank Stichting veel bijval kreeg vanuit de politiek. Niet alleen werd de professionele aanpak geprezen maar uit de genoemde citaten blijkt ook een zeker respect voor de stichting. Dit werd gebaseerd op het verband met de Tweede Wereldoorlog, waar veel op wordt teruggegrepen. De waardering voor de stichting wordt extra benadrukt door de regelmatigheid waarmee aan de stichting werd gerefereerd in Kamerdebatten.

⁷⁴ Ibidem, 280.

Hoofstuk 3

Politiek antiracisme ten tijde van kabinet Rutte II (2012-2017)

In een tijdsbestek van vier decennia is er veel veranderd in de Nederlandse politiek. In dit hoofdstuk wordt onderzocht in hoeverre politiek antiracisme overeenkomt met het antiracisme zoals gepresenteerd wordt door Stichting Nederland wordt beter. De historische inbedding van argumenten, de visie op racisme die hieruit spreekt en de overeenkomstigheid op basis van belangrijke speerpunten staan dan ook in dit hoofdstuk centraal.

3.1 De Nederlandse politiek in de jaren 10

Na een snelle formatie werd in 2012 het kabinet-Rutte II gevormd, waarin Mark Rutte voor de tweede keer premier werd uit naam van zijn partij de VVD. Het was een meerderheidskabinet bestaande uit de VVD en de PvdA. De PVV was samen met de Socialistische Partij (SP), die sinds 1994 vertegenwoordigd werden in de Tweede Kamer, de grootste oppositiepartij met 15 zetels. D66 en het CDA, beiden ook deel van het parlement in de jaren 80, behaalden 12 en 13 zetels. Hiernaast waren er nog vijf kleinere partijen met twee tot vijf zetels. GroenLinks (GL) was in 1989 ontstaan uit de partijen die in hoofdstuk 2 erg kritisch tegenover Janmaat stonden: de CPN, de PSP, de EVP en de PPR. Het kabinet wist haar hele termijn uit te zitten.

Ook Rutte II kan gezien worden als een kabinet dat stabiliteit zou moeten brengen. Volgens historicus Piet de Rooy werden de jaren hiervoor gekenmerkt door fragmentatie en turbulentie, partijen groeiden en krompen snel en het vormen van regeringscoalities werd steeds moeilijker.⁷⁵ Dit kwam volgens de Rooy niet alleen door het toenemende populisme sinds 2002, maar ook door de structurele vermindering van economische groei én de veranderende bevolking als gevolg van immigratie.⁷⁶ In de bundel "In dit huis. Twee eeuwen Tweede Kamer" stelt Hoetink dat 'de stijl van zakelijk en afstandelijk pragmatisme [creëerde] ruimte voor een stijl van populisme: voor groeperingen die [...] inspeelden op gevoelens van onvrede bij de kiezer.'⁷⁷ Hoewel deze trend zich inzette bij de verkiezingen van 1994 met een winst voor Janmaats nieuwe partij de Centrum Democraten (plus twee zetels) en de SP (nul naar twee zetels), brak het populisme écht door in 2002 met de snelle opkomst van Pim Fortuyn en zijn Lijst Pim Fortuyn (LPF).⁷⁸ Het stormachtige optreden van de LPF was van korte duur. Hoewel moord op Fortuyn grote indruk had gemaakt bleek de partij zonder haar stuurman niet in staat om politiek te bedrijven. Om deze reden achtten politicologen de impact van de PVV onder Geert Wilders vele malen groter.⁷⁹ Een nieuwe debatcultuur ontsprong uit Wilders' 'taalcreativiteit' die erop gericht was 'emotie bij toehoorders op te wekken.'⁸⁰ Dit stimuleerde ook de andere fracties en Kamerleden om pogingen te wagen tot het gebruik van hardere taal; 'Van vermijding van bepaalde onderwerpen of angst voor racisme en discriminatie is op dit moment veel minder sprake.'⁸¹

⁷⁵ Piet de Rooy, *Ons stipje op de wereldkaart: de politieke cultuur van Nederland in de negentiende en twintigste eeuw* (Amsterdam 2014).

⁷⁶ De Rooy, *Ons stipje op de wereldkaart*, 289.

⁷⁷ Carla Hoetink, 'Tussen traditie en modernisering. De Tweede Kamer op het breukvlak van de eenentwintigste eeuw', in: Remieg Aerts, Carla van Baalen, Joris Oddens, Diederik Smit en Henk te Velde (red.), *In dit huis. Twee eeuwen Tweede Kamer* (Amsterdam 2015), aldaar 426.

⁷⁸ Hoetink, 'Tussen traditie en modernisering', 426-427.

⁷⁹ Ibidem, 431.

⁸⁰ Ibidem, 432.

⁸¹ Slegers, *In debat over Nederland*, 59.

Ook in het integratiebeleid en de bejegening van verschillende generaties Nederlanders met een migratieachtergrond is een verharding te zien. Het dominante discours over de multiculturele samenleving besteedde sinds de eeuwwisseling meer aandacht aan de islam die het integratieproces zou bemoeilijken. Waar voorheen de nadruk op sociaaleconomische factoren lag verschoof dit na 2000 naar de fundamentele culturele verschillen.⁸² Slegers schrijft:

Dat 'wij, Nederlanders' fundamenteel verschillen van 'zij (niet-westerse) allochtonen' en dat 'wij' superieur zijn aan 'zij' wordt zo dus een vanzelfsprekendheid die niet meer bediscussieerd hoeft te worden. Daarmee worden verschillen kunstmatig in stand gehouden en stereotypen gecreëerd. Dit is een oude, veelgebruikte strategie die door de gevestigde groep gebruikt wordt om dominantie en macht over nieuwkomers te behouden.⁸³

Het in stand houden van deze kunstmatige verschillen door middel van institutionele en alledaagse onderdrukking zijn hetgeen waartegen hedendaagse antiracisme organisaties ageren. In de volgende paragrafen van dit hoofdstuk zal duidelijk worden in hoeverre politici dit ook doen.

3.2 Algemene Politieke Beschouwingen (21 en 22 september 2016)

De Algemene Beschouwingen van 2013, 2014, 2015 en 2016 zijn op eenzelfde manier bestudeerd als die uit de jaren 80. In de Beschouwingen is gezocht naar de woorden racist, racisme of racistisch, waaruit het meest relevante debat volgde. In 2013 werd een dergelijk woord geen enkele keer gebruikt, in 2014 en 2015 slechts één keer. In 2016 werden deze woorden zes keer genoemd; Dit debat zal in het kader van dit onderzoek geanalyseerd worden.

Op de eerste dag van de Beschouwingen geven fractieleiders hun oordeel over de plannen van het kabinet. Racisme was geen onderwerp dat, zo toont ook de bovenstaande telling, vaak ter sprake werd gebracht. Alleen Emile Roemer van de Socialistische Partij (SP) noemde het woord expliciet in zijn spreektijd:

Een land waarin we opstaan als we zien dat gettovorming, discriminatie en racisme mensen uit elkaar speelt. De strijd tegen racisme en discriminatie gaat hand in hand met de strijd tegen sociale uitbuiting. Daartegen moeten we samen een vuist maken.⁸⁴

Een beter beeld van het politiek antiracisme openbaarde zich in de reactie op Wilders. De politicus begon zijn betoog met ferme woorden: 'De open grenzen en de onwil om de identiteit van ons land te verdedigen, hebben Nederland een ziek land gemaakt. Doodziek.'⁸⁵ Wilders vervolgde door te stellen dat wanneer er een misdrijf zou worden gepleegd door Nederlanders met twee paspoorten, zij het land uitgezet moeten worden.⁸⁶ Het betoog werd redelijk snel geïnterrumped door Jesse Klaver (PvdA) en Tunahan Kuzu, die in 2014 de PvdA moest verlaten en samen met zijn collega verder ging als groep Kuzu/Öztürk.⁸⁷ Kuzu ging in op het onderscheid dat Wilders maakte: 'Dit is de meest openlijke vorm van discriminatie die ik hier in de Kamer zie, maar wij staan het met z'n allen toe.'⁸⁸ Een woordenwisseling ontstond waarin Wilders zei dat Kuzu geen Nederlander is. De enige keer dat racisme, racistisch of racist in relatie tot Wilders werd

⁸² Slegers, *In debat over Nederland*, 67.

⁸³ *Ibidem*, 62-63.

⁸⁴ *Verslag der handelingen van de Tweede Kamer der Staten Generaal 2016-2017*, 2 3-20.

⁸⁵ *HTK 2016-2017*, 2-6-53.

⁸⁶ *Ibidem*, 2-6-54.

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ *Ibid.*

genoemd nam Wilders zelf nadrukkelijk afstand van de termen: ‘Het is toch te gek voor woorden dat ik bijna voor racist word uitgemaakt als ik zeg dat ik vind dat we ons geld in Nederland aan onze mensen moeten besteden!’⁸⁹ Wanneer er werd gesproken over de inperking van de vrijheden van Wilders vanwege de dreiging van geweld gericht aan hem zei Alexander Pechtold Democraten ’66 (D66) dat iedereen in zowel het parlement als de samenleving dit afschuwelijk vond.⁹⁰ In het politiek antiracistische geluid dat geuit zou kunnen worden jegens het etnocentrische program van de PVV is nadrukkelijk afstand genomen van het woord racisme.

In het vervolg van het debat, waarin minister president Rutte vragen van de Kamerleden beantwoorde, werd de verdeeldheid rond problematiek gelinkt aan racisme zichtbaar. Aan de orde was een uitspraak van Rutte waardoor hij zich inhoudelijk positioneerde in de hoek van Wilders, iets wat hij zelf benadrukte: ‘ik denk dat ik nu zo ongeveer zijn enige vriend ben in de Tweede Kamer.’⁹¹ Rutte had op nationale televisie gereageerd op een filmfragment waarin een jongen met een migratieachtergrond “rot op” in de camera had gezegd, waarop de minister reageerde met: “pleur op”. Tegen een Nederlander zonder migratieachtergrond had Rutte eerder zoveel gezegd als “ga je schamen”. Het debat dat hierop volgde raakte aan een pijnpunt waar het maatschappelijk antiracisme zich hard voor maakte: de alledaagse ongelijke behandeling van Nederlanders met een migratieachtergrond. Klaver stelde:

Bij voetbalhooligans schaamt u zich en is het een schande. Bij deze groep zegt u: pleurt op. De boodschap die daaronder ligt, is dat als je een ander paspoort hebt, je ook naar een ander land kunt. Dat maakt van mensen voorwaardelijke burgers. Dat raakt hen. Dat raakt juist de groep die helemaal niet geradicaliseerd is maar zich weggeduwd voelt door onze samenleving.⁹²

Ook andere partijen reageerden met opmerkingen van eenzelfde aard.⁹³ Het woord racisme werd in relatie hiertoe echter niet genoemd. Hiervan nam Rutte zelfs nadrukkelijk afstand: ‘Ik zei het van de week in een interview: het is het aller domste wat je kunt zijn, een racist. Echt veel dommer bestaat er niet. Dat moeten wij bestrijden.’⁹⁴

In het debat werd racisme vrijwel niet genoemd als probleem wat aan de kaak gesteld moest worden. Moeilijkheden omtrent verschillen tussen Nederlanders met of zonder migratieachtergrond werden veel besproken in de Kamer, maar werden geschaard onder de noemer van discriminatie.

3.3 Debat naar aanleiding van het voorstel Zwarte Piet-wet (16 februari 2017)

Het voorstel voor een Zwarte Piet-wet werd in november 2014 ingediend door Wilders en Martin Bosma (PVV). Het voorstel werd gemotiveerd vanuit een gevoelde noodzaak om de culturele traditie van het Sinterklaasfeest, in het speciaal het uiterlijk van Zwarte Piet, wettelijk vast te leggen:

Een Zwarte Piet heeft een egaal zwart of donkerbruin gezicht, rood geverfde lippen, zwart krulhaar en goudkleurige oorbellen, en is gekleed in een fluweelachtig pak met pofbroek en draagt een hoofddeksel met een gekleurde veer.⁹⁵

⁸⁹ HTK 2016-2017, 2-6-60.

⁹⁰ Ibidem, 2-6-61.

⁹¹ Ibidem, 3-7-21.

⁹² Ibidem, 3-7-17

⁹³ Ibidem, 3-7-11 en 3-7-19.

⁹⁴ Ibidem, 3-7-20.

⁹⁵ HTK 2014-2015, Wilders, G. en Bosma, M, 34 078, nr. 2.

Verder stelt de wet dat het bij een Sinterklaasviering niet de bedoeling is dat het gevolg van de Sint bestaat uit Pieten die er anders dan de bovenstaande omschrijving uitzien. Als organisatoren zich hier niet aan willen houden wordt het hen verplicht de viering niet door te laten gaan.

Het wetsvoorstel werd tijdens het debat in 2017 verdedigd door Bosma en collega-partijlid Machiel de Graaf. Vanuit de banken van de Tweede Kamer was het voornamelijk PVV'er Harm Beertema die zich hardmaakte voor het voorstel. Hij stelde: 'Het is een regelrechte schande dat een onverdraagzame minderheid, die zwelgt in haar eigen gelijk, erin geslaagd is om een verbinding met racisme te leggen die er niet is en die er nooit is geweest.'⁹⁶

Weinig partijen waren het eens met dit wetsvoorstel. Een drietal redenen werd hiervoor herhaaldelijk naar voren gebracht. Zo onderbouwde Joyce Vermue (PvdA) haar argument met het feit dat tradities in de loop der jaren altijd aan verandering onderhevig waren geweest.⁹⁷ Ook Ronald van Raak (SP) begon zijn betoog hiermee, maar vervolgde door in te gaan op de ongewenstheid van overheidsbemoeienis bij het Sinterklaasfeest.⁹⁸

Dit was het meest gehoorde argument in dit debat. Ook Kees Verhoeven van de D66 en minister president Rutte haalden dit aan. Rutte stelde: 'Het is een traditioneel volksfeest dat zijn vorm heeft gekregen zonder invloed van de overheid. Zodra de overheid zich er wel mee gaat bemoeien, zal deze prachtige kindertraditie verdwijnen.'⁹⁹ Uit het betoog van Rutte klonk echter veel waardering voor de traditie zoals hij nu is. Hij sloot zijn verhaal dan ook af met: 'We moeten rond het sinterklaasfeest weer een beetje normaal gaan doen en beseffen dat het hier gaat om een kinderfeest en niet om een strijdtoneel voor het eeuwige morele gelijk.'¹⁰⁰

Twee partijen verbonden het uiterlijk van Zwarte Piet aan racisme: Groep Kuzu/Ozturk, die op dit moment naar henzelf refereerden onder de naam DENK, de partij waarmee zij in 2017 mee zouden doen aan de verkiezingen, en GroenLinks. Selçuk Öztürk zei: 'DENK is voor het aanpassen van het sinterklaasfeest opdat iedereen kan feesten, op dat iedereen kan meedoen; aanpassen door de racistische elementen eruit te halen.'¹⁰¹ Vervolgens ging hij in op verschillende vormen van alledaags racisme die zich rond Sinterklaas voordoen, zoals de vervelende opmerkingen die zwarte kinderen en ouderen vaak te horen krijgen.¹⁰² Linda Voortman van GroenLinks ging voor een meer historische onderbouwing van het probleem:

Volgens mijn informatie werd Sinterklaas pas bij de officiële intocht van 1934 voor het eerst begeleid door Zwarte Pieten. Dat is minder dan een eeuw geleden, overigens wel degelijk een periode waarin ons koloniale verleden een centrale rol speelde.¹⁰³

Ook stelde ze dat Nederland de verantwoordelijkheid dient te nemen om het verleden en de gevoelens van hen die daardoor gekwetst raken te erkennen.¹⁰⁴

Verskillende standpunten en argumenten werden tijdens dit debat geventileerd. Hoewel de wet uiteindelijk niet werd aangenomen verschilden de meningen van de politici over dit onderwerp in grote mate.

⁹⁶ HTK 2016-2017, 54-6-2.

⁹⁷ Ibidem, 54-6-9.

⁹⁸ Ibidem, 54-6-2.

⁹⁹ Ibidem, 54-6-8.

¹⁰⁰ Ibidem.

¹⁰¹ Ibidem, 54-6-4.

¹⁰² Ibidem, 54-6-5.

¹⁰³ Ibidem, 54-6-8.

¹⁰⁴ Ibidem.

3.4 Verklaring

De analyse van de debatten bevestigt de verandering in de debatcultuur, waarin meer ruimte bestaat voor populair taalgebruik en minder politieke correctheid.¹⁰⁵ Om te kunnen begrijpen hoe het kon dat er, anders dan in de jaren 80, openlijk discriminatie in de Kamer geuit kon worden zonder directe gevolgen, moet teruggekeken worden op de jaren 90 en de invloed van Frits Bolkestein. Bolkestein was in deze tijd de fractievoorzitter van de VVD. Hij wist het uitten van kritiek op de “fundamentele culturele verschillen” tussen bepaalde groepen in de Tweede Kamer te normaliseren onder de noemer van het “culturalisme”.¹⁰⁶ Deze ontwikkeling, en hierop volgend de aanslagen van 9/11, de opkomst en dood van Fortuyn en de dood op Theo van Gogh realiseerden het klimaat waarin Wilders in 2016 in de Kamer kon zeggen dat collega-Kamerlid Kuzu geen échte Nederlander is en beter in het Turkse parlement plaats kan nemen.¹⁰⁷

Met betrekking tot de historische inbedding van het maatschappelijk antiracisme moet ten eerste opmerkt worden dat er in de Kamer weinig diversiteit is. De enige Nederlanders met een migratieachtergrond die in de besproken debatten aan het woord kwamen waren Kuzu en Öztürk. Dit zorgt vrijwel meteen voor een minder goede connectie met het maatschappelijk antiracisme omdat het binnen de kritisch antiracistische opvatting van belang is dat het verzet tegen racisme ook door de slachtoffers ervan wordt geleverd. Het migratie- of koloniaalverleden dient als ondersteunend narratief, iets wat witte Kamerleden – vanuit dit gedachtengoed – niet zullen begrijpen. Dit betekent niet dat Kamerleden geen belangrijke rol spelen in de strijd tegen racisme; De Tweede Kamer is echter weinig inclusief en hierom een minder goede afspiegeling van de maatschappij.

Over de visie op racisme die in de Kamer in deze tijd hegemoniaal is wordt niet gesproken, maar is ook af te leiden uit hetgeen dat juist niet besproken wordt. Het is opvallend dat het woord racisme in de Kamer vrijwel niet meer wordt genoemd. Kamerleden lijken het eens te zijn over het beperkte gebruik van termen zoals racist, racisme of racistisch. Dit zegt iets over de desorganisatie tussen maatschappelijk- en politiek antiracisme. De ongelijke manier van het aanspreken van een geweldpleger met een migratieachtergrond en een geweldpleger zonder die door Rutte werd gehanteerd is hiervan een goed voorbeeld. De Kamerleden waren het erover eens dat dit niet netjes was, zeker niet als de premier van Nederland, maar van racisme wordt niet gesproken. Vanuit kritisch antiracistisch gedachtengoed bediende Rutte zich echter onbewust precies van het soort racisme dat zij bestrijden: de alledaagse ongelijke behandeling die is ingebed in de Nederlandse maatschappij.¹⁰⁸ Ook tijdens het debat over de Zwarte Piet-wet probeert men de woorden het liefst niet te gebruiken, terwijl dit één van de belangrijkste punten van de antiracisme beweging is.

Twee van de drie belangrijkste speerpunten van Stichting Nederland wordt beter gaan over het koloniale- en slavernijverleden. Hierover werd in de bovenstaande debatten slechts één keer gesproken in relatie tot Zwarte Piet. De afschaffing van Zwarte Piet, het laatste belangrijke speerpunt, leek ook niet hoog op de politieke agenda te staan. In het debat pleitte de meesten voor afstand van overheidsbemoeienis met betrekking tot het Sinterklaasfeest.

¹⁰⁵ Hoetink, ‘Tussen traditie en modernisering’, 426-427.

¹⁰⁶ Uitermark, *Dynamics of power in Dutch integration politics*, 85-87.

¹⁰⁷ Ibidem, 77.

¹⁰⁸ Melissa Weiner, ‘The ideologically colonized metropole. Dutch racism and racist denial’ *Sociology Compass* 8 (2014) 6, 731-744, aldaar 733-734.

Conclusie

Over de definitie van racisme bestaat zowel maatschappelijk als wetenschappelijk veel verwarring. Dit leidt tot een ernstig gepolariseerd debat, waarin voornamelijk *langs* elkaar wordt gesproken in plaats van *met* elkaar. De politiek kan een sleutelrol spelen in het creëren van een klimaat waarin men elkaar beter begrijpt. De hypothese van deze scriptie is dat de politiek deze potentie laat liggen en het contact met maatschappelijk racisme en antiracisme is kwijt geraakt. Om dit te duiden is een vergelijking gemaakt met de relatie tussen politiek en maatschappelijk antiracisme in de jaren 80, een tijd waarin de connectie tussen de twee sterker was.

In hoofdstuk twee werd het theoretisch kader voor hoofdstuk drie en vier ontwikkeld. De maatschappelijke ontwikkeling die antiracisme tussen de jaren 80 en de jaren 10 doormaakte stond centraal. Aan de hand van secundaire literatuur werden de twee belangrijkste antiracisme bewegingen van beide perioden in kaart gebracht: de Anne Frank Stichting en Stichting Nederland wordt beter. Om een vergelijkend kader op te stellen zijn de bewegingen onderzocht op drie gebieden: (1) de historische inbedding van de beweging, (2) de visie op racisme en (3) de belangrijkste speerpunten. Hieruit bleek dat de Anne Frank Stichting er een traditionele visie op racisme op nahield, waar Stichting Nederland wordt beter een kritische visie hanteerde.

In hoofdstuk drie en vier werd in een aantal specifieke Tweede Kamerdebatten gezocht naar de drie bovengenoemde punten. Debatten tussen 1983 en 1986 werden gemeten aan de resultaten zoals vergaard over de Anne Frank Stichting; Debatten tussen 2012 en 2017 stonden tegenover Stichting Nederland wordt beter. De leidende vraag was: in hoeverre heeft politiek antiracisme eenzelfde soort ontwikkeling doorgemaakt als maatschappelijk antiracisme?

Uit de debatten tussen 1983 en 1986 is een sterke connectie tussen de Tweede Kamer en de Anne Frank Stichting gebleken; Politici spraken zelfs meermaals hun waardering uit voor de organisatie. Het bleek dat de politiek teruggreep op eenzelfde historische inbedding van antiracisme als de stichting. Daarnaast kwam een soortgelijke visie op racisme naar voren. Ten slotte werd het belangrijkste speerpunt van de Anne Frank Stichting in deze jaren – het bestrijden van de opleving van racistische/fascistische politieke partijen – zeer serieus genomen en omarmd in de Tweede Kamer.

De debatten van tussen 2012 en 2017 laten een sterk veranderde politieke cultuur zien. Onder invloed van de politisering van het integratiedebat door Bolkestein in de jaren 90 en de opkomst van het populisme in de jaren 00 was politieke correctheid geen gemeengoed meer. Racisme is vervangen door culturalisme en dit mag geuit worden in de Tweede Kamer. Kritische antiracisten denken hier anders over en bestempelen dergelijke uitspraken als racistisch. Op basis van de historische inbedding, de visie op racisme en de belangrijkste speerpunten zijn bijna geen overeenkomsten vinden tussen politiek en maatschappij.

Terugkomend op de hoofdvraag van deze scriptie, in hoeverre heeft politiek antiracisme eenzelfde soort ontwikkeling doorgemaakt als maatschappelijk antiracisme, kan dus aan de hand van dit onderzoek gesteld worden dat de politiek geenszins een dergelijke ontwikkeling door heeft gemaakt. De dominante visie op racisme en antiracisme bleef veelal hetzelfde in de politieke arena. Het overgrote deel van de gevestigde politici keurt traditioneel racisme nog steeds af, Rutte vond racistisch zijn zelfs het aller domste wat je kunt doen. Paradoxaal genoeg maakte de minister president zich vlak voor deze uitspraak nog schuldig aan de racistische praktijken waarvan kritisch antiracisten stellen dat ze – veelal zonder slechte intenties – met hoge regelmaat geuit worden.

In het wetenschappelijk debat over de definitie van racisme moet dit onderzoek gezien worden als een brug. Deze scriptie heeft gepoogd aan te tonen dat er vanuit de politiek – naast een zekere welwillendheid om racisme aan te pakken – ook weinig kennis is van hetgeen waar

maatschappelijk antiracisten het eigenlijk over hebben. Het heeft laten zien hoe het etnocentrische program van Janmaat in de politieke arena geen schijn van kans maakte en een directe herinnering aan WOII opriep, waar de racistische politiek van Wilders openlijk geuit kan worden zonder dat dit op al te veel kritiek stuit. Deze scriptie moet niet gezien worden als een aanval op het politieke bedrijf. De hoop is echter dat een sterk gepolariseerd academisch debat iets heeft gewonnen aan bewustwording over de sociale verschuivingen die niet in alle arena's van de samenleving gelijk opgaan. Mogelijk verandert de samenleving in een hoger tempo dan de Tweede Kamer, waardoor de politiek voor de lastige taak komt te staan een grote diversiteit aan mensen in Nederland te representeren. In andere woorden heeft deze scriptie gepoogd de breuk tussen maatschappelijk en politiek antiracisme bloot te leggen zodat de twee in de toekomst nader tot elkaar kunnen komen.

Helaas schoot dit onderzoek tekort in de veelheid aan bewijsmateriaal. Door de beperkte omvang van de scriptie zijn te weinig debatten geanalyseerd om een representatief beeld te kunnen schetsen van politiek antiracisme. Ook kwamen niet alle speerpunten van de maatschappelijke organisaties in de debatten aan bod waardoor het niet duidelijk is geworden hoe politici bijvoorbeeld denken over een nationale viering voor het slavernij- en koloniaalverleden. Daarnaast verdient het onderzoek naar de ontwikkeling van maatschappelijk antiracisme verdieping die het in deze scriptie niet heeft kunnen krijgen. Vervolgonderzoek zou zich hier dan ook op moeten richten. De maatschappij bestaat uit veel verschillende antiracistische organisaties en spelers die allemaal in kaart gebracht moeten worden om een goed beeld te krijgen van de ontwikkeling. De Tweede Kamer toont vandaag de dag weinig eenheid over zaken als racisme en integratie. Ten slotte zou daarom ook in deze arena een analyse van de verschillende opvattingen en visies moeten plaatsvinden.

De polarisatie, bezegeld met de aanhoudende winst van extreemrechtse partijen, viert vandaag de dag hoogtij. De strijd tegen racisme en voor échte gelijkheid is nog niet gestreden. In de onoverkoombare kloven die in Nederland soms lijken te bestaan, stelt het gerust dat polarisatie vaak leidt tot emancipatie. In dit licht is het noodzakelijker dan ooit tevoren om bruggen te slaan. Bruggen tussen Nederlanders met en zonder migratie achtergrond; Bruggen tussen maatschappij en politiek.

Literatuurlijst

Primaire bronnen

Verslag der handelingen van de Tweede Kamer der Staten Generaal 1983-1984, I.

Verslag der handelingen van de Tweede Kamer der Staten Generaal 1983-1984, II.

Verslag der handelingen van de Tweede Kamer der Staten Generaal 2016-2017, I.

Verslag der handelingen van de Tweede Kamer der Staten Generaal 2016-2017, II.

Verslag der handelingen van de Tweede Kamer der Staten Generaal 2014-2015, Wilders, G. en Bosma, M, 34 078, nr. 2.

Secundaire literatuur

Balibar, Etienne, 'Es gibt keinen Staat in Europa: Racism and politics in Europe today', *New Left Review* 186 (1991) 5, 5-19.

Brand, Charlotte, 'De Tweede Kamer en de omgang met Hans Janmaat, politicus in de periferie', in: Jan Willem Brouwer, Peter van der Heiden en Jan Ramakers (red.), *Politiek als passie. Twaalf opmerkelijke naoorlogse Kamerdebatten* (Nijmegen 2007).

Downing, John, *Radical media. Rebellious communication and social movements* (Californië 2000).

Duyvendak, Jan Willem en Rally Rijkschroeff, 'De bronnen van het integratiebeleid' *Sociologische Gids* 51 (2004), 3-17.

El-Tayeb, Fatima, *European others: Queering ethnicity in postnational Europe* (Minnesota 2011).

Essed, Philomena, *Alledaags racisme* (Amsterdam 1984, heruitgave 2017)

Essed, Philomena en Sandra Trienekens, "Who wants to feel white? Race, Dutch culture and contested identities", *Ethnic and Racial Studies* 31 (2008) 1, 52-72.

Hoetink, Carla, 'Tussen traditie en modernisering. De Tweede Kamer op het breukvlak van de eenentwintigste eeuw', in: Remieg Aerts, Carla van Baalen, Joris Oddens, Diederik Smit en Henk te Velde (red.), *In dit huis. Twee eeuwen Tweede Kamer* (Amsterdam 2015).

Hoetink, Carla, *Macht der gewoonte. Regels en rituelen in de Tweede Kamer na 1945* (Amsterdam 2018).

Hondius, Dienneke, 'Black Dutch voices. Reports from a country that leaves racism unchallenged', in: Philomena Essed en Isabel Hoving, *Dutch racism* (Amsterdam 2014), 273-293.

Lentin, Alana, *Racism and Anti-racism in Europe*, London (2004).

Rensman, Eva, 'De Anne Frank Stichting En Haar Lessen Uit De Tweede Wereldoorlog, 1957-1994', *Vakgroep Geschiedenis Der Universiteit Utrecht* (Utrecht 1995).

de Rooy, Piet, *Ons stipje op de wereldkaart: de politieke cultuur van Nederland in de negentiende en twintigste eeuw* (Amsterdam 2014).

Siebers, Hans, 'De pot verwijt de ketel... Hoe antiracisme de analyse van racisme een slechte dienst bewijst', *Sociologie* 12 (2016) 2, 225-230.

Siebers, Hans en Marjolein Dennissen, 'Is it cultural racism? Discursive exclusion and oppression of migrants in the Netherlands' *Current Sociology* 63 (2015) 3, 470-489.

Slegers, Fleur, *In debat over Nederland: veranderingen in het discours over de multiculturele samenleving en nationale identiteit* (Amsterdam 2007).

Uitermark, Justus, *Dynamics of power in Dutch integration politics. From accommodation to confrontation* (Amsterdam 2012).

De Vetten, Jan, *In de ban van goed en fout. De bestrijding van de Centrumpartij en de Centrumdemocraten (80-1998)* (Amsterdam 2016).

Vuijsje, Herman, *Zwartkijkers* (Amsterdam 2018).

Wekker, Gloria, *Witte onschuld. Paradoxen van kolonialisme en ras* (Amsterdam 2017).

Weiner, Melissa, 'The ideologically colonized metropole. Dutch racism and racist denial' *Sociology Compass* 8 (2014) 6, 731-744.

Niet-wetenschappelijk materiaal

Rovers, Daan, 'Wie geeft de microfoon aan de gematigde stem?', *De Volkskrant*, 19 april 2019.

Volkskrant redactie, Wilders laat publiek scanderen: 'Wij willen minder Marokkanen', *De Volkskrant*, 20 maart 2014.

<https://www.nederlandwordtbeter.nl>

<https://zwartepietisracisme.tumblr.com>

<https://www.facebook.com/zwartepietisblackface>

<https://www.parlement.com/>